

JULIJ KONTLER:

Do Dolnje Lendave.

do je najvišji gospod?

— Bog! Okrajni glavar! Kralj! — bi odgovoril vsak po svoje. Seveda, Bog je najvišji gospod, to vem in verujem danes; bili so pa časi, ko sem mislil, da je najvišji gospod kolodvorski vratar v Čakovcu.

To vam je bil mož na svojem mestu! Nizek in debel je bil, v gosposko sukno oblečen, visokemu dimniku podobna mu je bila službena čepica in kar celo kepo srebrnih zvezdic je nosil na vratu. Toda če je zapel: »Pet-tau... Fri-dau... Pra-a-gerhof!« takrat je vse završelo na peronu. Sicer dobro vzgojeni ljudje so se tako daleč spozabili po tem petju, da so si kar s pestjo napravljali pot do izhoda, a on, moj gospod vratar, je le stal, nepremičen kakor iz kamena izklesan kip.

Danes je drugi mož vratar v Čakovcu, ki ne poje tako lepo. Nekam zaspano se glasi: »Ptuj... Pragersko... Maribor!« Čemu se sramujemo? Pettau — je grdo. Pragersko, Ptuj, Maribor — to je naše!

Toda vlakovodja je dal znamenje, zaškripljejo kolesa, in že se peljemo tja gori proti severni meji. Mursko Središče je zadnja postaja v Medjumurju. Tam pogoltne kar ves vlak železnemu zmaju podoben most; vse škriplje, poka in ropoče okrog nas, dokler drdramo v železnem žrelu, Mura pa, mejna reka Prekmurja, z umazanožoltimi valovi hiti pod nami v naročje bistré Drave.

— Deževalo je, pravi kmet, doma na Goričanskem in prav zadovoljen ogleduje z raztopljeno ilovico pobarvano vodo.

— Pravijo, se oglasi neki mlad gospodič — da je veliko zlata v Muri.

— Nekaj laških družin je res poizkusilo svojo srečo... čakajmo, kdaj pa? — premišlja stari kmet iz Beltinc. Da, pred vojno je bil!

Toda prazna je bila mošnja, ko so prišli, in prazna je ostala tudi potem.

— Torej ni zlata v Muri? — povprašuje prejšnji gospodič.

— Je, več zlata je v Muri, kakor bi mislili, ampak ona ga ne izda.

— Tako je bilo namreč, ko je Bog ustvaril svet. Sedel je na najvišjem vrhu Triglava. Zlatim in srebrnim metuljem podobni angelci so letali okrog njegovega prestola, pred njim so pa ležale ustvarjene reči, tudi neznansko velik kotel, poln čistega, raztopljenega zlata.

In Bog je rekel: »Oljke, vaše mesto je tam doli ob morju, bodite kras slovenske zemlje in v veliko korist dobrim ljudem!« Medvedu je pa rekel: »Medved, ti se skriješ v Kočevski gozd, živi srečno in zadovoljno!« Medved bi rajši šel kam na Štajersko, ker je tam več čebel, zato se je nerodno ganil z mesta in prevrnil je kotel, ki je bil — kakor sem že povedal — poln raztopljenega zlata.

Dolnja Lendava od vzhodnih goric.

Kakor zlato morje se je razlil dragoceni zaklad, zemlja pa, ta vedno žejna stvar božja, je to morje skrila v svoje naročje po tajnih poteh pod sedem gor in sedem dolin, dokler se ni oglasil Gospod:

— Zlato nazaj!

In glej, prikazal se je daleč, daleč od Triglava tenek curek čistega zlata. In teklo je to zlato po dolinicah in dolinah vedno naprej in se širilo, kakor da zlatemu toku ne bi hotelo biti kraja in konca. Le kadar so se vtopile prve zlate kaplje v bistri vodi Drave, se je oglasil zopet Bog.

— Murica, hčerka moja, je rekel, tvoja pot bodi ona zlata struga. Pokrij s svojo hladno vodo oni zlati zaklad in ne izroči ga prej ljudem, dokler vsak Slovan ob tvoji obali ne bo ljubil svojega brata — Slovana!

Tako je bilo in zato so morali Lahi s prazno mošnjo proč.

Severna obala Mure je že Prekmurje. Lepa rodna ravnica je to, okrašena z bogatim poljem in s cvetočimi travniki. Daleč od železniške proge se vidi tu in tam kakšna hišica, skrita med belo oblečene košate akacije.

— Čudno je, kako malo hiš stoji na tej blagoslovljeni zemlji...

Zopet se oglasi moj Beltinčan.
— Vi ne veste tega, gospod, kako je in zakaj je, toda če hočete, vam že povem.

— Povsod, kamor vam le seže s tega voza oko, je bil eden gospod v nebesih in eden na zemlji. Zemeljskemu gospodu so rekli: lendavski knez. Le njemu je zelenela tukaj trava, njemu rodilo polje, celo dolgo- uhi zajci so tudi na njegovo željo prišli v lovsko torbo. Ta blažena zemlja je le gospodu rodila, a pila je znoj naših obrazov. Na tej zemlji ni bilo mesta za tople kmetiške domove, tega ni dovolil oni stari grad na griču...

Vsi smo se ozrli proti gradu, ki še danes kakor kragulj na plenu čepi tam gori na grajskem griču, obdan na treh straneh z višjimi griči, polnimi rodnih trt in cvetočih marelic.

— Celo v noči nismo imeli miru zaradi tega grada. Na čelno steno je dal pritrditi mogočni gospodar dve svetilnici, da bi tudi ponoči videl in vedel vse, kaj se godi severno od Mure.

— In črno Marijo je dal naslikati med svetilnicami, da bi se v molitev izpremenil vsak grenak vzdihljaj, ki se je rodil v srcu ubožnih tlačanov... je dostavil mož upornega obraza.

Jaz tega ne verujem, saj pravijo, da so veliki gospodje tudi po- božni ljudje.

— Dolnja Lendava! Dolnja Lendava!

V črno oblečena dama stoji na peronu in nekaj vojakov. Tudi v črno oblečena deklica pozdravi staro gospo. Madžarski govorita.

— Je to Madžarka, me vpraša moj radovedni mladi sopotnik, ki še nič ne ve o Prekmurju kakor to, kar je slišal v vlaku.

— Povejte mi, me nadle- guje nadalje, kakšni so ti Madžari? Veliko jih je? Res, da so zadovoljni v Jugosla- viji? Tako je kar teklo iz nje- ga vprašanje za vprašanjem.

Po cesti, podobni visoke- mu nasipu, sva šla proti me- stu, ki je kakšnih 1000 m od kolodvora. Cesta je obrobljena z visokim drevjem in ne manjka na njej najobilnejšega pridelka prekmurske zemlje — blata.

Glavna ulica.

Potok Lendava je že za nama, Pesečni šanec in Kobiljski potok hitita vzporedno z njo, vsi trije so polni rjavožolte ilovice. Res, dobro je povedal Goričanec: tudi v njegovi hriboviti ožji domovini je deževalo včeraj.

Stari časi, ko pristni Lendavčan ni bil nič vesel, če je tako pobarvana voda hitela pod mestom. Močno deževje ali hitro tajanje snega je bila prava nesreča za kmeta in gospode v okolici mesta. Ozke in plitve struge potokov niso zmagale s prostorom, nastala je povodenj. Umazanožolti valovi so hiteli proti Muri in le na visoko napravljena cesta je vezala meščane z ostalim — suhim svetom. Seveda, žito v snopju, seno v kozelcih, divjačina in vse je šlo takrat k nič, ostalo je le žolto blato po travnikih — gnojilo, ki ga je napravala voda na Goričanskem. Danes je povodenj skoro neznana reč, odkar so kanalizirane struge, toda bujno zelenih travnikov tudi ni. Sedaj Goričanci bogate.

Pri tvornici dežnikov je najgloblje blato, nekaj stopinj naprej se pa že začinja lepo asfaltiran hodnik, ki nas ne zapusti do treh koncev mesta.

Prišla sva do hiše, ki o njej pripovedujejo stari meščani jako zanimivo smešnico.

Živel je v Dolnji Lendavi, tako sem slišal povestico jaz, žid, silno bogat in še bolj skop mož. Odkod je prišel, nihče ne ve, le to se zna, da si je tekom nekaj let nabral kar cele vreče cekinov. Imel je pa tudi prijatelja, ki mu je zaupal vse svoje imetje, celo cekinov polno vrečo tudi. Kaj mislite, kdo je bil ta prijatelj? No, ne človek, gospod Švarc človeku ne bi zaupal; opico, čedno, majhno živalco, je imel za prijatelja. Pred to opico je štel svoj denar, z njo je spal in se veselil v eni izbi in če se mu je slabo godilo, tudi jokal je njen stari gospodar. Nekega dne, pač po končani nedeljski maši, so kar trumoma hiteli kmetje iz okolice domov, kar zagledajo opico, ki je na oknu sedela in štela cekine kakor njen gospod.

Ljudje so obstali pred hišo in zaprli cesto, da ni nihče mogel ne naprej in ne nazaj... Takrat se je zgodilo, da je neki paglavec kamen zalučal v opico, ona pa kar s celo pestjo cekinov v radovedneže. Ljudje so lučali kamenje, opica cekine... In tako je šlo do zadnjega cekina.

Na obeh straneh glavne in, lahko bi rekli, edine ulice so lepe hiše, tu in tam pravcate palače. Da, veliko bogastva je nakopičil Madžar v Dolnji Lendavi. Imeli so pa tudi svojega nezvestega prijatelja: sovraštvo do vsega, kar ni madžarsko, in le-ta nam je vrgel vse nabrano bogastvo v naročje, ko se je prikazal v mestu prvi vojak velikega kralja Petra!

O katoliški cerkvi pravijo, da je sezidana v Kocljevih časih, in o gradu, ki stoji za cerkvijo, obdan z deli nekdanj mogočnega obzidja, da je videl krvoločne janičarje in slišal vnebovpijoč jok ujetih kristjanov Slovanov.

Na vzhodni strani cerkve je majhen drevored, nasad košatih divjih kostanjev. Skozi ta drevored pridemo na cesto, ki drži gori na vrh Sv. Trojice. Pot je precej strma, zato postojimo nad župnijo. Odtod se vidi velik del mesta. Tam zahodno ob cerkvi je slovenska meščanska šola, slovenska in madžarska državna osnovna šola in v isti smeri enako visoko z nami je stari lendavski grad.

Pobočje grajskega hriba je obraslo z akacijami. Zazdi se nam, kakor da bi na vrhu dreves čepela ogromna stavba. Dve svetilnici na čelnem zidu in na zid naslikano črno Marijo tudi dobro vidimo. Naši vojaki so nastanjeni sedaj v gradu, menda vsak dan hodijo pred vhodom Hadikovega rova in ne vedo, da je ta rov rešil neštetokrat življenje domovini vdanih vojakov.

Nad župniščem se začno prve gorice. Vse je lepo urejeno, vinarija ob vinariji, orjaki orehi in kostanji, vitke marelice in drugo mlado sadno drevje nas spremlja in pozdravlja spotoma tja gori do kapele sv. Trojice na vrhu ravno tako imenovanega hribčka.

Moj sopotnik bi si rajši ogledal kapelico in slišal nadaljevanje povesti o Hadiku, jaz pa pravim, naj si prej ogleda ono hišico, od dežja oprano in objedeno od burje. V tej hišici je preprosto živel svoje stare dni Slovenec, učitelj Janez Murkovič. Vprašaj Madžare daleč naokrog, če li vedo, kdo je bil ta Slovenec? Ne dobiš človeka, ki mu ne bi bil znan in ki ga tudi ne bi spostoval. Tihi in topli so bili oni majniški večeri, kadar je ob cerkvi zapel moški zbor ali je svirala godba, okrog njih mladi in stari, pred godci in tudi pred pevci je stal on, vedno prijazen mož velikan, naš rojak, učitelj Murkovič.

Vzhodni konec glavne ulice.

Verno je služil Madžarom za svoj ubogi kruhek, a zdi se mi: v pokoju ga je nekaj peklo v srcu. Tam pri kapelici si je sezidal

skromno hišico in tam je živel, obdan od božje prirode in v krogu svojih ljubih Slovencev.

— Kako pa, saj je Lendava madžarsko mesto?

Da, bilo je, a gorice so imele slovenske domove v naročju. Madžar gospod v tlakovanem mestu, prekmurski Slovenec med hribi, na hribu... Brat, tako je bilo in tako bo, če ne bomo vedeli, da je v slogi moč!

Hadikova kapelica je prav majhna, obdana z nagrobnimi spomeniki. V tej kapelici spi svoje večno spanje vojni junak, strah Turkov, grof Hadik.

Sedaj se obrneva proti jugu. Kakor na zemljevidu se vijejo bele ceste in poti, tu in tam vidiva od solnčnih žarkov pozlačeno vodo Mure, svetlomoder trak naše Lendave, kakor temno krpo Črni gozd in daleč med drevjem skrite vasi: Selišče, Gaberje, Sv. Martin v Medjumurju, črenšovski zvonik...

Vzhodna stran gradu.

Starci pripovedujejo, da so bili časi, ko so na mestu današnjih travnikov in današnjega polja dajali močvirnati gozdi zavetišče divjačini in ljudem. Edina nekaj vredna cesta je bila ona čez Doljno Lendavo proti Murski Soboti in Radgoni in ta cesta je zopet imela svojo zvezo čez Muro z Medjumurjem. In pač po tej poti so hodile v naše kraje razbojniške turške drhali. V tistih časih je naš rod branil lendavski grad. Šele pozneje se je izpremenil branitelj v krutega gospodarja.

Pravijo, da je vedno trdno kljuboval lendavski grad turški sili, in zato se je naježil turški paša, gospod Medjumurja. Zbral je veliko vojsko in začel se je kravavi ples za lendavski grad. Noč in dan, v dežju in ognju so se bojevali vojaki kapetana Hadika, toda Turkov je bilo več,

vdrli so v grad. Tam so si pa Hadikovi že prej naredili podzemeljski rov, ki je držal ven med gore v goščavo. Po tej poti so si hoteli rešiti sedaj življenje. Zadnji je bil branilec Hadik; tik pred Turki je skočil v rov, da si reši golo življenje. A Turki za njim. Začela se je divja gonja... Krvoločni Turki s svetlimi meči in pred njimi junak, branilec kristjanov. »Le do vrha hriba mi pomagaj, Bog!« je vzdihnil Hadik, »potem bom rešen...« In res, božja pomoč ga je rešila smrti.

— Oni Hadik je torej dal sezidati to kapelico?

— Da. In v njej je tudi pokopan. Blizu 400 let je minilo že od tega, a njegovo truplo je še danes celo.

Iz bližnje vincarije se sliši prijazno vabilo:

— Gosposdi, pogledajte nas malo. Čujem, kak lepo gučijo, Bog vam poplačaj, lepa reč je zlata ptica, zlata ptica pa vu našem hrami tudi ma mesta...

S starim vinom in belim kruhom nam postreže domačin.

Jemo in pijemo... Mislim, dobro si povedal, moj nekdanji učitelj: »Pridejo še slovanski časi!«

Tukaj so!

BRUNO — FR. JORDAN:

Jurij Stephenson.*

I.

red sto leti je živel mož vztrajnega dela, preprost rudniški delavec — Jurij Stephenson. Zaradi neumornega dela je postal iz navadnega delavca bogataš; a ne samo to; izumil je parni stroj — lokomotivo. Sto let mineva, odkar je stekla prva železnica, najprvo na Angleškem, v domovini Jurija Stephensona, pozneje tudi pri nas. Leta 1859. je stekla železnica skozi Ljubljano od Zidanega mosta proti Trstu.

Ne bo odveč, če se s tem duševnim delavcem natančneje seznanimo; njegov zgled more čitatelju le koristiti.

Jurij Stephenson je bil sin ubogega rudarja. Kot deček je pasel krave na pašniku, ki je mejil na rudnik, kjer je bil zaposlen njegov oče. Pozneje je dobil delo v rudniku. Bil je tako dober delavec, da so mu zaupali vedno težja in važnejša opravila. Ko je dosegel 16. leto, so mu izročili v oskrbo parni stroj.

Jurij je imel za stroje posebno nagnenje. Kmalu so opazili, v kako dobrem stanju so bili rovi, ki so bili njemu izročeni v oskrbo. Jurij ni nikoli počival; hotel je razumeti tudi umeten ustroj raznih strojev, ki jih je nadzoroval. Kadar je izvršil 12 ur dnevnega dela, je opazoval čudեսno kolesje parnega stroja, ki so mu ga zaupali.

K nesreči ni znal Jurij, ki je bil tedaj star že 17 let, niti brati niti pisati. Starši so mu bili ubožni in ga niso mogli pošiljati v šolo. Hitro

* Izgovori: Stefensen.